

ПАРАМЕТРИЧНІ ВИМІРИ КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИPARAMETRIC MEASUREMENTS OF CONCESSION ACTIVITY
IN THE CONDITIONS OF THE MODERN ECONOMY

Досліджено сутність та особливості концесії для залучення додаткових ресурсів у відновлення активів державної та комунальної власності в економіці України. Розкрито основні параметри концесії та варіанти реалізації концесійних договорів. Визначені відмінності та подібні риси, характерні для концесії та інших основних варіантів користування об'єктами державної та комунальної власності. Охарактеризовані переваги концесії для її учасників. Зазначено важливість застосування концесійної діяльності для модернізаційних процесів у розвитку економіки.

Ключові слова: концесія, учасники концесії, концесійна схема, концесійний договір.

Исследована сущность и особенности концессии для привлечения дополнительных ресурсов на восстановление активов государственной и коммунальной собственности в экономике Украины. Раскрыты основные параметры концессии и варианты реализации концессионных договоров. Определены различия и сходные черты, характерные для концессии и других основных вариантов использования объектами

государственной и коммунальной собственности. Охарактеризованы преимущества концессии для ее участников. Указано важность применения концессионной деятельности для модернизационных процессов в развитии экономики.

Ключевые слова: концессия, участники концессии, концессионная схема, концессионный договор.

The essence and features of the concession to attract additional resources in the restoration of state and communal property assets in the economy of Ukraine are studied. The main parameters of the concession and options for the implementation of concession agreements are revealed. Differences and similar features characteristic of the concession and other main options for the use of state and communal property have been identified. The advantages of the concession for its participants are described. The importance of applying concession activities for modernization processes in economic development is noted.

Key words: concession, concession participants, concession scheme, concession agreement.

УДК 334.723

Сероклин Л.В.

здобувач

Міжнародний науково-технічний

університет

імені академіка Юрія Бугая

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного управління активами державної та комунальної власності останнім роками стає все актуальнішою для національної економіки. Така ситуація зумовлена двома основними аспектами. Перш за все, йдеться про наявність державної монополії, існування якої набуває особливої актуальності за умов недостатності фінансування та бюджетної кризи. Так, наявність державної власності в окремих сферах діяльності (електроенергетика, залізничний, автодорожній, морський і повітряний транспорт, комунальне господарство) з одночасними інституційними змінами в економіці потребує змін щодо державного управління активами. По-друге, на сучасному етапі одним із пріоритетних напрямів трансформаційних перетворень в економіці України стає технічне переоснащення та відновлення активів, що знаходяться у державній та комунальній власності, особливо з позицій ресурсозбереження. Здійснення таких заходів вимагає залучення значного обсягу інвестицій, але бюджетна підтримка обмежена, що призвело до аварійного стану інфраструктурних об'єктів у комунальному господарстві країни, мостів, шляхопроводів, портів та інших активів національного господарства. Тому вивчення альтернативних варіантів взаємодії з приватним бізнесом для розвитку та відновлення активів загальнонаціонального використання на взаємовигідних умовах та інтересів суспільства та бізнесу набувають важливості в сучасних умовах.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми.

Питання інституційних перетворень щодо власності на державні та комунальні активи в національному господарстві достатньою мірою розкриваються в дослідженнях багатьох науковців. Останніми роками кількість таких досліджень в Україні зростає внаслідок ускладнення фінансування за рахунок бюджетних коштів, активізації пошуку альтернативних джерел відновлення інфраструктури в країні, поглиблення співпраці бізнесу та влади на умовах налагодження партнерських відносин. Зокрема, результати досліджень проблеми ефективної взаємодії бізнесу та влади з приводу відновлення та користування об'єктів державної та комунальної власності викладені у роботах О.Л. Гури [1], Л.В. Єлісеєвої [2]. Зазначені дослідники акцентували на важливості активізації концесійних угод для залучення додаткових ресурсів у модернізаційні процеси. Галузеві аспекти використання концесії розвинуті у роботах В. Момотом, О. Перваковим [3], С. Пархоменко [4] для житлово-комунальної сфери, В. Білошицькою [5] для розвитку портів України, Н. Медведєва [6] у гірничій сфері. Разом з тим, низка узагальнень щодо параметрів самої концесії, детальне виявлення її переваг та недоліків у контексті стимулюючого впливу на національне господарство потребують більшої уваги для процесів трансформації об'єктів державної та комунальної власності.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні параметрів концесії, її специфічних ознак та відмінностей з-поміж інших форм партнерства між бізнесом і владою в національній економіці.

Виклад основного матеріалу. Для активізації розвитку конкуренції у національній економіці доцільно формувати механізми передачу майнових прав на об'єкти державної та комунальної власності на засадах державно-приватного партнерства. Так, як засвідчує практичний досвід з-поміж основних форм реалізації державно-приватного партнерства найбільш перспективною та ефективною моделлю відновлення державних та комунальних активів доцільно вважати використання концесії.

У законодавчому вимірі державно-приватним партнерством є «співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук (державних партнерів) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій (приватних партнерів), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому Законом та іншими законодавчими актами, та відповідає ознакам державно-приватного партнерства» [7].

Відповідно до законодавства, під основні ознаки державно-приватного партнерства підпадають наступні:

«1) створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та технічне переоснащення) об'єкта державно-приватного партнерства та/або управління (користування, експлуатація, технічне обслуговування) таким об'єктом;

2) довготривалість відносин (від 5 до 50 років);

3) передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;

4) внесення приватним партнером інвестицій в об'єкт державно-приватного партнерства» [7].

З іншого боку, у Законі України «Про концесії» визначено, що концесія – «надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об'єкта концесії (строкове платне володіння), за умови взяття суб'єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов'язань по створенню (будівництву) та (або) управлінню (експлуатації) об'єктом концесії,

майнової відповідальності та можливого підприємницького ризику» [8].

Таким чином, основним параметром концесії варто відмітити закріплення на рівні законодавства України прояв практично всіх ознак, притаманних державно-приватному партнерству. Разом з тим, однією важливою специфічною рисою, яка деталізує саме цю форму державно-приватного партнерства, варто визначити передачу ризиків підприємницької діяльності.

Другим не менш важливим параметром концесійної діяльності є договірна основа її практичної реалізації. Це передбачено і в Законі України «Про концесії» так й у статті 407 Господарського кодексу. Тобто, в Україні концесійна діяльність здійснюється на основі концесійних договорів, що укладаються відповідно до законодавства України між концесіонером та концесієдавцем [9]. Концесійний договір укладається на чітко визначений строк, що за законодавством знаходиться у межах від 5 до 50 років, а для будівництва та подальшої експлуатації автошляхів – від 10 до 50 років. На визначення терміну укладення договору впливає низка факторів, серед яких мають бути враховані:

– строк експлуатації та строк амортизації об'єкта концесії;

– строк відшкодування інвестицій, вкладених в об'єкт концесії;

– строк досягнення цілей та завдань концесії, з урахуванням соціальної важливості проекту концесії.

На розмір платежу, який концесіонер сплачуватиме за право експлуатації, а також обсяг державних капіталовкладень або субсидій, які він отримає впливає низка характеристик, які пов'язані з об'єктом концесії: стан об'єкта, розмір витрат, які концесіонеру доведеться здійснювати впродовж періоду експлуатації, розмір встановленого тарифу і норми рентабельності, термін концесії. Зазвичай сума концесійних платежів встановлюється на рівні, що не перевищує 10 % вартості майна, яке передається у концесію, але більш детальний порядок та особливості розрахунку визначаються окремими нормативними документами.

Одним з головних аспектів стимулюючого характеру відносин між учасниками концесії є розмір плати, яку отримуватиме концесіонер за надання своїх послуг. У цьому сенсі варто акцентувати на важливості врівноваження інтересів учасників договору концесії. Так, завданням державних органів є забезпечення привабливості вкладень за одночасного захисту суспільних інтересів. Тут можливі декілька варіантів: збереження пільг окремим категоріям споживачів при користуванні об'єктом концесії, створення на території об'єкту лише заздалегідь обумовлених елементів інфраструктури, які після закінчення терміну стануть власністю держави тощо.

В межах параметру стимулюючого характеру концесійних відносин між учасниками варто визначити також критерії, на підставі яких буде оцінюватись робота концесіонера, а також показники, які обов'язкові для концесіонера (якість наданих послуг, технічний стан, якого має дотримуватись концесіонер тощо).

Сукупність зазначених аспектів стимулюватиме учасників до ефективного партнерства та формування переваг передачі відповідного майна у концесію.

Ще одним з параметрів концесійної діяльності є обмеження щодо поширення умов концесії на відповідні об'єкти. Так, не можуть поширюватися на інвестиційні проекти умови концесії в яких:

- 1) передбачена відсутність внесення інвестицій в об'єкт концесії від інвестора;
- 2) зазначена можливість отримання інвестором повного відшкодування здійснених ним інвестицій за рахунок коштів державного або місцевого бюджету;
- 3) не передбачають створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг;
- 4) пов'язані з пошуком, розвідкою родовищ та видобування корисних копалин.

Разом з тим, попри існування обмежень, часто у договорі про концесію може передбачатись надання державою в експлуатацію не тільки вказаних об'єктів, але й землі з правом видобутку корисних копалин. Саме ця обставина часто зазначається у складі проблемних аспектів реалізації угод концесії при будівництві нових об'єктів в рамках договорів про концесію.

До найбільш поширених сфер, в яких об'єкти державної і комунальної власності можуть надаватися у концесію як на законодавчому рівні, так і на думку більшості дослідників варто віднести переважно об'єкти інфраструктури, зокрема:

будівництво та експлуатацію автомобільних доріг, магістралей та шляхів сполучення; морські порти; аеропорти; об'єкти комунального господарства; об'єкти, що пов'язані із транспортуванням та розподілом природного газу, постачанням тепла, виробництвом та (або) транспортуванням електроенергії; об'єкти, що задіяні у наданні послуг міським громадським транспортом; сфера ЖКХ; об'єкти кабельного телебачення, зв'язку та поштових послуг; паркові зони.

Сама концесія за своїми процедурними характеристиками та основними процесами реалізації може здійснюватися у основних варіантах, представлених у табл. 1.

Кожен із зазначених варіантів здійснення концесії має свої відмінності та схожості з типовими видами користування чи володіння відповідними активами, зокрема, оренди, приватизації, договору-підряду за тендером. Саме такий ракурс наукового пошуку дає змогу обґрунтувати стимулюючий характер відносин між учасниками як один з основних параметрів концесійної діяльності.

Як схожість так і відмінність між приватизацією та концесією проявляється в характері реалізації права власності на відповідний об'єкт.

У разі приватизації змінюється власник права володіння та розпорядження об'єктом. Тоді як при концесії, зазвичай, право власності залишається у держави, а право розпорядження переходить до приватної особи. У такому аспекті приватний інвестор отримує більшу частину прибутку, а часто й податкові пільги. Проблемним моментом концесії у даному випадку можуть стати, для окремих варіантів концесії, упущення в договорі щодо зобов'язань приватного партнера з питань утримання об'єкту й його відновлення в процесі використання.

Суттєву відмінність концесії від оренди містить можливий термін концесійного договору. У випадку концесії від може складати, як відзначено в законодавстві, до 50 років, тоді як тривалість оренди терміни значно менша. Основна схожість цих різ-

Таблиця 1

Варіанти реалізації угод концесії

Варіанти реалізації	Характеристика
ВОТ (Build – Operate – Transfer) – «Будівництво – управління – передача»	Класична форма концесії, за якої концесіонер здійснює будівництво і експлуатацію (в основному на правах власності) впродовж встановленого терміну, після чого об'єкт передається у власність державі
ВООТ (Build – Own – Operate – Transfer) – «Будівництво – володіння – управління – передача»	Володіння і користування побудованим об'єктом на правах приватної власності здійснюється впродовж певного терміну, після закінчення якого об'єкт переходить у власність держави
ВТО (Build – Transfer – Operate) «Будівництво – передача – управління»	Концесіонер будує об'єкт, який передає після завершення будівництва державі у власність та одразу отримує його в експлуатацію
ВОО (Build – Own – Operate) – «Будівництво – володіння – управління»	Концесіонер будує об'єкт і здійснює його експлуатацію, володіючи ним на правах власності не обмежений термін
ВВО (Buy – Build – Operate) – «Купівля – будівництво – управління»	Концесіонер забезпечує відновлення або розширення об'єкту, який отримується від держави у власність шляхом його придбання та подальшого безстрокового використання

Джерело: складено за [1, с. 115]

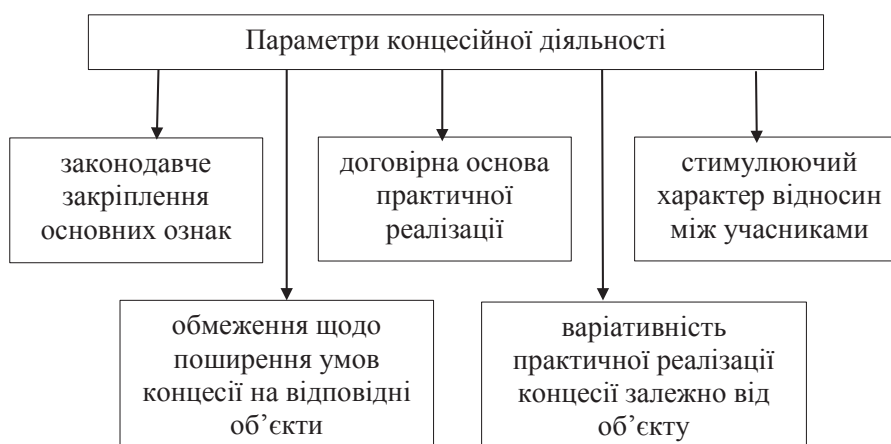

Рис. 1. Основні параметри концесійної діяльності

Джерело: складено автором

новидів використання об'єктів державної чи комунальної власності полягає в отриманні приватним учасником права на володіння та розпорядження цим об'єктом. Проблемним моментом концесії у даному випадку, власне, як і за умов оренди можуть стати послаблені вимоги щодо здійснення витрат на утримання об'єкту за рахунок коштів приватного учасника протягом періоду використання. Така ситуація може призводити до значного погіршення техніко-технологічних параметрів відповідних об'єктів з наступною необхідністю відновлення їх стану за бюджетні кошти.

Головна відмінність концесії від підрядних робіт за тендером на їх виконання полягає в орієнтації приватного учасника на отримання результату, а не відповідного способу його досягнення. Тобто, результатом реалізації концесійного проекту для приватного учасника є не стільки його будівництво чи створення, скільки експлуатація з метою отримання вигід. Слабким місцем концесії у даному разі може бути визначено нерівномірний розподіл витрат та вигід між учасниками договору. Суттєвою схожістю даних варіантів є саме необхідність здійснення підрядних робіт при створенні об'єктів для їх наступного використання.

Підсумлюючи, варто акцентувати, що основні параметри концесії є не лише базовими характеристиками цього виду діяльності, але й можуть слугувати критеріями, що визначають розбіжності між концесією та іншими варіантами користування об'єктами державної та комунальної власності (рис. 1).

Таким чином саме умови створення, використання та управління об'єктами концесії, а також пов'язані з такими діями права власності й розпорядження формують схожі та відмінні риси між концесією та іншими варіантами можливого користування об'єктами державної та комунальної власності в країні.

Висновки з проведеного дослідження. Концесійна діяльність впродовж останніх років набула активного розвитку. Основними причинами такої ситуації стали як недостатність бюджетного фінансування не лише на утримання чисельної кількості об'єктів державної та комунальної власності, а й підвищення їх техніко-технологічного рівня, що відповідав би сучасним вимогам. В цілому варто відзначити, що концесія не новий інструмент, а є формою державно-приватного партнерства, що активно застосовується більшістю країн світу.

Як засвідчили дослідження цієї проблеми, в національній економіці сформовано та оновлено необхідне правове поле для використання цієї форми партнерства та залучення з її допомогою інвестицій та в економіку України.

Порівняння концесійної діяльності з іншими варіантами створення та використання об'єктів державної та комунальної власності дало змогу виявити окремі схожості та відмінності між ними, а також акцентувати на тому, що більшість розбіжностей пов'язана саме з правом власності на створені об'єкти в ході будівництва.

Варто відзначити й той факт, що концесія налічує низку ключових параметрів, які характеризують її сутність та визначають напрями практичного використання. Серед таких параметрів визначені: наявність законодавчо визначених ознак, договірна основа реалізації, стимулюючий характер відносин між учасниками, обмеження щодо поширення умов концесії на відповідні об'єкти, варіативність практичної реалізації концесії залежно від об'єкту.

Активне використання концесії для залучення додаткових інвестицій має перспективність у частині забезпечення соціального і економічного розвитку країни, створенні та відновленні об'єктів інфраструктури, будівництво нових об'єктів загальнонаціонального значення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гура О.Л. Концесія як форма залучення приватних інвестицій / О.Л. Гура // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 1. – С. 112-117.
2. Єлісєєва Л.В. Муніципальна власність: економічний зміст та перспективи її трансформації в Україні в контексті світового досвіду / Л.В. Єлісєєва // Ефективна економіка. – 2012. – № 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1317>.
3. Момот В.Є. Форми залучення приватного капіталу для реформування комунальних монополій / В.Є. Момот, О.С. Перваков // Академічний огляд. – 2010. – № 1 (32). – С.61–66.
4. Пархоменко С. П. Концесія як ефективний засіб залучення інвестицій у комунальне господарство. / С.П. Пархоменко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 12. – С. 51-53.
5. Билошицкая В. Не так страшна концессия, как ее малюют / В. Билошицкая // Одесский вестник. – 2013. – № 8 (5256). – С.7–8.
6. Медведєва Н.П. Історичні аспекти правового регулювання гірничої концесії / Н.П. Медведєва – К.: Юридична Україна, 2008. – 103 с.
7. Про державно-приватне партнерство. Закон України від 1 липня 2010 року. № 2404-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.
8. Про концесії. Закон України від 16 липня 1999 року № 997-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997-14#Text>.
9. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.